

جغرافیای سیاسی، نظامی، اقتصادی ایران و کشورهای همجوار

تالیف:

داود رضائی سکه روانی

معرفت فرجی

سرشناسه	: رضائی سکه‌روانی، داود، ۱۳۵۷
عنوان و نام پدیدآور	: جغرافیای سیاسی، نظامی، اقتصادی ایران و کشورهای همجوار / تألیف داود رضائی سکه‌روانی، معرفت فرجی.
مشخصات نشر	: تهران: نیاز دانش، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۸ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول، نقشه.
شابک	: 978-600-7724-62-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
موضوع	: جغرافیای سیاسی
موضوع	: جغرافیای سیاسی - ایران
موضوع	: ایران - جنبه‌های استراتژیکی
موضوع	: ایران -- جغرافیای تاریخی
موضوع	: خاورمیانه -- سیاست و حکومت
موضوع	: خاورمیانه -- سیاست اقتصادی
موضوع	: خاورمیانه -- تاریخ نظامی
شناسه افزوده	: معرفت، ۱۳۶۲
رده بندی کنگره	: JC۳۱۹/۶ج۷۱۱/۱
رده بندی دیویی	: ۱۰۰/۱۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۱۳۵
Political geography	
Political geography -- Iran	
Iran -- Historical geography	
Iran -- Strategic aspects	
Middle East -- Politics and Government	
Middle East-- Economic policy	
Middle East -- History, Military	

نام کتاب	: جغرافیای سیاسی، نظامی، اقتصادی ایران و کشورهای همجوار
تألیف	: داود رضائی سکه‌روانی - معرفت فرجی
ویراستار	: ایمان امیرخانی دهکردی
مدیر اجرایی - ناظر بر چاپ	: حمیدرضا محمد شیرازی - محمد شمس
ناشر	: نیاز دانش
نوبت چاپ	: اول - ۱۳۹۵
شمارگان	: ۱۰۰ نسخه
قیمت	: ۱۸۵۰۰۰ ریال

ISBN:978-600-7724-62-0

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۲۴-۶۲-۰

هرگونه چاپ و تکثیر (اعم از زیراکس، بازنویسی، ضبط کامپیوتری و تهیه‌ی CD) از محتویات این اثر بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است، متخلفان به موجب بند ۵ از ماده ۲ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

تماس با انتشارات: ۰۹۱۲۷۰۷۳۹۳۵-۰۸-۶۶۴۷۸۱۰۶-۶۶۴۷۸۱۰۶-۲۱

www.Niaze-Danesh.com

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه مولفان
۱۷	فصل اول: اهداف و مفاهیم جغرافیای سیاسی، نظامی، اقتصادی
۱۷	مرور بر تاریخچه جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک
۲۱	بررسی مولفای حاکمیت از دید جغرافیا
۲۱	کشور، مهمترین بحث در جغرافیای سیاسی
۲۲	علت وجودی
۲۳	سرزمین
۲۴	وسعت سرزمین
۲۵	شکل سرزمین
۲۸	موقعیت سرزمین
۳۰	ملت
۳۲	حاکمیت
۳۲	ناسیونالیسم
۳۳	هویت ملی
۳۴	اقلیت
۳۵	مرز
۳۵	مرزهای خشکی
۳۶	انواع مرز
۳۷	انواع مرزها از نظر پیدایش و تطبیق آنها با گروه‌های قومی-زبانی
۳۸	انواع مرز از نظر تطابق با عوارض طبیعی
۴۰	مرزهای هندسی

۴۱	مرزهای دریایی
۴۲	بررسی وضعیت حقوقی دریاها
۴۳	صلاحیت ملی در مناطق برون ساحلی
۴۴	آب‌های داخلی
۴۴	دریای سرزمینی
۴۵	منطقه نفوذات
۴۶	منطقه انحصاری- اقتصادی
۴۷	فلات فاره
۴۸	آب‌های آزاد
۴۸	تنگه‌ها
۴۹	مرزهای هوایی
۵۰	۳) ماهیت و قلمرو جغرافیای نظامی
۵۱	اهمیت و ضرورت جغرافیای نظامی
۵۳	تعاریف و کلیات جغرافیای نظامی
۵۷	اهمیت و لزوم مطالعه و بررسی جغرافیای نظامی
۵۸	بررسی‌های نظامی
۵۹	فاکتورهای فیزیکی (طبیعی)
۶۱	فاکتورهای فرهنگی
۶۳	موقعیت ژئوپلیتیک و استراتژیک
۶۶	انواع استراتژی:
۶۷	نظریه‌های مربوط به تفکرات «ژئو استراتژی»
۷۶	ماهیت و قلمرو جغرافیای اقتصادی
۷۹	جغرافیای اقتصادی و ضرورت آمایش سرزمین

فصل دوم- جغرافیای سیاسی، نظامی، اقتصادی ایران	۸۱
جایگاه ایران در نظریات ژئوپلیتیکی	۸۴
وضعیت دولت در ایران	۸۵
کدهای ژئوپلیتیکی	۸۶
شاخص‌ها، متانس‌ل‌های ایران	۸۸
جایگاه ایران از نظر جغرافیای سیاسی	۸۹
شمال غرب ایران	۹۱
اهمیت استراتژیک:	۹۳
اهمیت اقتصادی:	۹۳
اهمیت فرهنگی	۹۴
غرب ایران	۹۴
جنوب غرب ایران (جلگه خوزستان)	۹۸
اهمیت جغرافیایی ژئوپلیتیکی جنوب غربی ایران	۹۸
جنوب ایران	۱۰۲
زیر ساخت‌های شهرهای جهانی جنوب ایران عبارتند از:	۱۰۴
خراسان	۱۱۱
مناطق مرکزی ایران	۱۱۴
مرزهای ایران	۱۱۶
فلات ایران	۱۱۶

۱۱۷.....	مرزهای سیاسی کنونی ایران.....
۱۱۸.....	مرز هوایی.....
۱۱۹.....	خلیج فارس و نقش قدرت‌های فرامنطقه‌ای در آن.....
۱۲۹.....	فصل سوم- جغرافیای سیاسی، نظامی و اقتصادی کشورهای همسایه ج.ا.ا.....
۱۲۹.....	کشورهای همسایه جنوب آسیا(شبه قاره).....
۱۳۳.....	پاکستان.....
۱۳۳.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی.....
۱۳۴.....	توپوگرافی:.....
۱۳۵.....	رودها:.....
۱۳۶.....	آب و هوا:.....
۱۳۷.....	منابع طبیعی.....
۱۳۷.....	وضعیت اقتصادی.....
۱۴۱.....	جغرافیای سیاسی:.....
۱۴۳.....	اهمیت ژئوپلیتیکی پاکستان.....
۱۴۵.....	وضعیت نظامی.....
۱۴۷.....	روابط پاکستان با ج.ا.ا.....
۱۴۹.....	افغانستان:.....
۱۴۹.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی.....
۱۵۰.....	توپوگرافی.....
۱۵۰.....	رودها.....
۱۵۱.....	آب و هوا.....
۱۵۲.....	منابع طبیعی.....
۱۵۳.....	وضعیت اقتصادی.....

۱۵۴.....	جغرافیای سیاسی.....
۱۵۵.....	اهمیت ژئوپلیتیکی افغانستان.....
۱۵۶.....	وضعیت نظامی.....
۱۵۷.....	روابط افغانستان با ج.ا.ا.....
۱۵۹.....	کشورهای حوزه آسیای مرکزی.....
۱۶۰.....	ویژگی های ژئوپلیتیکی منطقه آسیای مرکزی.....
۱۶۲.....	ترکمنستان.....
۱۶۲.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی.....
۱۶۳.....	توپوگرافی.....
۱۶۴.....	رودها.....
۱۶۵.....	آب و هوا.....
۱۶۵.....	منابع طبیعی.....
۱۶۶.....	وضعیت اقتصادی.....
۱۶۸.....	جغرافیای سیاسی.....
۱۷۱.....	اهمیت ژئوپلیتیکی ترکمنستان.....
۱۷۲.....	وضعیت نظامی.....
۱۷۳.....	رابطه ترکمنستان با ج.ا.ا.....
۱۷۴.....	کشورهای حوزه قفقاز و ترکیه.....
۱۷۶.....	اختصاصات ژئوپلیتیکی منطقه قفقاز.....
۱۷۷.....	آذربایجان:.....
۱۷۷.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی:.....
۱۷۷.....	توپوگرافی.....
۱۷۸.....	رودها.....
۱۸۰.....	آب و هوا.....

۱۸۰.....	منابع طبیعی.....
۱۸۱.....	وضعیت اقتصادی.....
۱۸۴.....	جغرافیای سیاسی:.....
۱۸۷.....	اهمیت ژئوپلیتیکی آذربایجان.....
۱۸۸.....	وضعیت نظامی.....
۱۹۰.....	روابط آذربایجان با ج.ا.ا.....
۱۹۲.....	ارمنستان.....
۱۹۲.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی.....
۱۹۳.....	توپوگرافی.....
۱۹۳.....	رودها.....
۱۹۴.....	آب و هوا.....
۱۹۴.....	منابع طبیعی.....
۱۹۵.....	وضعیت اقتصادی.....
۱۹۷.....	جغرافیای سیاسی.....
۱۹۸.....	اهمیت استراتژیک کشور ارمنستان.....
۱۹۹.....	وضعیت نظامی.....
۲۰۱.....	روابط ارمنستان با ج.ا.ا.....
۲۰۲.....	ترکیه.....
۲۰۲.....	موقعیت و کلیات جغرافیای.....
۲۰۴.....	توپوگرافی.....
۲۰۵.....	رودها.....
۲۰۷.....	آب و هوا.....
۲۰۷.....	منابع طبیعی.....
۲۰۸.....	وضعیت اقتصادی.....
۲۱۰.....	جغرافیای سیاسی.....
۲۱۲.....	اهمیت ژئوپلیتیکی ترکیه.....

۲۱۲	وضعیت نظامی
۲۱۳	ساختار قدرت نظامی
۲۱۵	عوامل موثر در استراتژی نظامی و نگرانیهای امنیتی ترکیه
۲۱۷	روابط ترکیه با ج.ا.ا.
۲۱۸	کشورهای حوزه خلیج فارس
۲۲۲	عراق:
۲۲۲	موقعیت و کلیات جغرافیایی
۲۲۳	آب و هوا
۲۲۴	منابع طبیعی
۲۲۴	جغرافیای سیاسی
۲۲۷	تحلیل ژئوپلیتیکی عراق
۲۲۸	وضعیت نظامی
۲۲۹	روابط عراق با ج.ا.ا.
۲۳۰	کویت
۲۳۰	موقعیت و کلیات جغرافیایی
۲۳۰	توپوگرافی
۲۳۰	آب و هوا
۲۳۱	منابع طبیعی
۲۳۱	وضعیت اقتصادی
۲۳۵	جغرافیای سیاسی
۲۳۵	تحلیل ژئوپلیتیکی کویت
۲۳۶	وضعیت نظامی
۲۳۸	روابط کویت با ج.ا.ا.
۲۳۹	عربستان

۲۳۹.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی
۲۴۰.....	منابع طبیعی
۲۴۱.....	وضعیت اقتصادی
۲۴۴.....	جغرافیای سیاسی
۲۴۷.....	تحلیل ژئوپلیتیکی عربستان
۲۴۹.....	وضعیت نظامی
۲۵۱.....	روابط عربستان با ج.ا.ا.
۲۵۳.....	قطر
۲۵۳.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی
۲۵۴.....	آب و هوا
۲۵۴.....	وضعیت اقتصادی
۲۵۵.....	جغرافیای سیاسی
۲۵۶.....	تحلیل ژئوپلیتیکی قطر
۲۵۷.....	وضعیت نظامی
۲۵۸.....	روابط با ج.ا.ا.
۲۵۸.....	بحرین
۲۵۸.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی
۲۵۹.....	وضعیت اقتصادی
۲۶۱.....	جغرافیای سیاسی
۲۶۲.....	تحلیل ژئوپلیتیکی بحرین
۲۶۳.....	وضعیت نظامی
۲۶۴.....	روابط بحرین با ج.ا.ا.
۲۶۴.....	امارات متحده عربی
۲۶۴.....	موقعیت و کلیات جغرافیایی
۲۶۵.....	آب و هوا

۲۶۶	وضعیت اقتصادی.....
۲۶۸	مناطق مهم و راهبردی امارات متحده عربی.....
۲۶۸	جغرافیای سیاسی.....
۲۶۹	تحلیل ژئوپلیتیکی امارات متحده عربی.....
۲۷۰	وضعیت نظامی.....
۲۷۲	روابط امارات متحده عربی با ج.ا.ا.....
۲۷۳	عمان.....
۲۷۳	موقعیت و کلیات جغرافیایی.....
۲۷۴	توپوگرافی.....
۲۷۴	آب و هوا.....
۲۷۵	منابع طبیعی.....
۲۷۵	وضعیت اقتصادی.....
۲۷۸	جغرافیای سیاسی.....
۲۷۹	تحلیل ژئوپلیتیکی عمان.....
۲۸۰	وضعیت نظامی.....
۲۸۱	روابط عمان با ج.ا.ا.....
۲۸۳	مراجع.....
۲۸۳	مراجع فارسی.....
۲۸۱	مراجع لاتین.....

مقدمه مولفان

امروزه بدون شناخت محیط پیرامونی و نظم معادلات حاکم بر آن، دستیابی به اهداف، امنیت و منافع ملی غیر ممکن و در صورت امکان مستلزم سعی و خطای بسیار، ائتلاف منابع و هزینه‌های سنگین و احتمالاً جبران ناپذیر خواهد بود. اکنون قدرت‌های بزرگ با سطح بازی فرامنطقه‌ای علاوه بر شناسایی توانایی و آسیب‌پذیری سایر کشورها در سطح بین‌المللی، از توجه ویژه به همسایگان خویش غافل نیستند. در پی تحولات در ساختار قدرت بین‌المللی و موقعیت‌های در حال تغییر سیاسی و اقتصادی در صحنه بین‌المللی، حوزه نفوذ قدرت‌های بین‌المللی نیز تغییر یافته و به تبع آن مناطق جدید قدرت در دنیا شکل گرفتند. یکی از این مناطق جدید و مهم، منطقه آسیای جنوب غربی است. آسیای جنوب غربی در حقیقت منطقه واسطه سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا است که از پنج حوزه ژئوپلیتیکی؛ آسیای مرکزی، شبه قاره قفقاز، خلیج فارس و خاورمیانه شکل می‌گیرد. از آنجایی که کشور ایران در یکی از مناطق استراتژیک جهان واقع شده است و هم‌اکنون لحاظ اهداف، علائق و منافع جهانی و نیز چالش‌ها و تهدیدات موجود، جزو کشورهایی است که به شدت نیازمند شناخت کشورهای پیرامونی خویش و استراتژی و سیاست‌های دیگر کشورهای مهم بین‌المللی می‌باشد، شناخت محیط پیرامونی و تحلیل ژئوپلیتیک کشورهای همسایه از مهم‌ترین عواملی است که در راستای برقراری و گسترش روابط دو جانبه باید مد نظر قرار گیرد. در نتیجه جمهوری اسلامی ایران برای این که بتواند بر چالش‌ها و تنگناهای پیرامونی خود غلبه و چالش و رقابت‌های ناسازگار ژئوپلیتیکی را به همکاری تبدیل کند، در مرحله نخست نیازمند مطالعه دقیق ژئوپلیتیک کشورهای منطقه و شناخت آنهاست و در مرحله دوم تدوین سیاست خارجی باید مبتنی بر مبانی علمی ژئوپلیتیک باشد. بدیهی است که عوامل مورد مطالعه صرفاً راهنمای اولیه‌ای برای محققین بوده و به هیچ وجه جنبه پیش‌داورانه نداشته است، بلکه می‌تواند به درک کامل‌تری از شناخت ویژگی‌ها و ریشه‌یابی رقابت‌ها و همکاری‌های منطقه‌ای بین دو کشور منجر شود.

سألهاست که نیروهای نظامی با توجه به ماهیت کاری خود وارد عرصه جغرافیا شده‌اند و با ارائه نظریاتی چون نظریه هارتلند، ریملند، قدرت دریایی، قدرت هوایی، و... تأثیرات خود را بر عرصه سیاست و سیاستگذاری در سطح جهانی داشته‌اند. به همین منظور شناخت ماهیت جغرافیای سیاسی، نظامی و اقتصادی جهت آگاهی و تجزیه تحلیل استراتژی‌های اتخاذ شده از سوی صاحبان قدرت لازم و ضروری است و برای نیروهای نظامی که همواره در مرحله اول برخورد با این استراتژی‌ها هستند واجب‌تر می‌باشد. که نوشته‌های گردآوری شده در این کتاب به همین منتهی برای دانشجویان نظامی و... در سه فصل بیان شده‌است: در فصل اول بخش نخست هیت جغرافیای سیاسی، ژئوپلیتیک و مفاهیم اساسی آن مورد بررسی قرار گرفته، بخش دوم این فصل به هیت جغرافیای نظامی و مفاهیم مهم این رشته به همراه نظریات مهم در جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک پرداخته شده و در بخش سوم به ماهیت جغرافیای اقتصادی پرداخته شده‌است. در فصل دوم به طور مختصر وضعیت جغرافیای سیاسی، نظامی و اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گرفته و در فصل سوم کتاب ضمن بررسی موقعیت منطقه‌ای کشورهای همسایه جمهوری اسلامی ایران در چهار حوزه ژئوپلیتیکی جنوب آسیا- (شبه قاره)، آسیای مرکزی، قفقاز و خلیج فارس پس وضعیت جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی و نظامی کشورهای همجوار با ج.ا.ا در هر یک از حوزه‌های مطرح شده مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

با توجه فرصت موجود جهت گردآوری و گسترده‌گی منابع موجود قطعاً این کتاب خالی از اشکال و کاستی نیست؛ بنابراین از خوانندگان محترم بویژه اساتید گرامی و دانشجویان عزیز خواهشمند است نگارندگان یا ناشر را از نظریات انتقادی و اصلاحی خرد آگاه نمایند تا انشاء... نقطه نظرات ارزشمند مطرح شده لحاظ گردد. در خاتمه بر خود لازم می‌دانیم از اساتید گرانقدر جغرافیای سیاسی، نظامی و اقتصادی که از محضر آنان درس آموخته‌ایم و از آثار و منابع ارزشمند آنان در تدوین این کتاب بهره جسته‌ایم، مدیر محترم انتشارات... که زحمت چاپ کتاب را متقبل شده‌اند و همچنین همسر و فرزندان عزیزمان که فراغت لازم را جهت تحقق این مهم فراهم نمودن تشکر کنیم.